

Summa

Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére

Summa, æ: f. 1. *Egész summa, dolognak veleje, Fő-pontja. Belli fummam credere puero: Egy gyermekre bízni az egész badi igazgatást. In hoc fumma iudicii tota consistit: Ebben áll az ítéletnek egész dolga. Summæ rei periculum facere: Végző próbát próbálni. Hæc est fumma Orationis meæ: Erről vagyok az én beszédem. Summam rerum administrat: Ő a' leg-fővebb igazgató. Ad fummam: Végezetre. In summa: Egy szóval. Summa summarum: Egy summában.*

Pázmány Irodalmi Műhely

Tanulmányok

Javaslatok az új akadémiai irodalomtörténet előkészítéséhez

A kézikönyv egészét érintő javaslatok

1. Az új kézikönyv feladata a magyar irodalomtudomány utóbbi negyven évi teljesítményének reprezentatív és módszeres számbavétele legyen.
2. A munka egyik fő szempontja lehet a „*Spenót*” megjelenése óta született új eredmények bemutatása és a túlhaladottnak bizonyult korábbi nézetek felülvizsgálata.
3. Fontosnak tartom az összehasonlító szemlélet következetes alkalmazását és a magyar irodalom nemzetközi összefüggéseinek módszeres bemutatását. Nem túl nagyarányú átdolgozás és rövidítés után a kötetek alapul szolgálhatnak egy idegen nyelvű összefoglalásnak. Az életrajzi adatok közül kizárólag azok kapjanak helyet, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a művek és az átfogó folyamatok, szerkezeti összefüggések megértéséhez.
4. Részesüljenek kiemelt figyelemben a tudomány- és kritikátörténetre, az irodalom-, műfaj- és nyelvelméletre, az ikonográfiai és zenei összefüggésekre, továbbá – a 18. század végéig – a szépirodalom formálódásában szerepet játszó tudományos és népszerű szakirodalomra, valamint az egyházi irodalomra vonatkozó új eredmények.
5. A periodizáció kérdésében a szimbolikus évszámok helyett javaslom a századok alapul vételét, illetőleg a kerek évszámokkal jelölt, formális időhatárok alkalmazását (pl. 16. század: 1470–1610, 18. század: 1690–1800). Indokolt esetben a kötetek két vagy három kisebb kronologikus egységre is felbonthatók (pl. 19. század: 1800–1850; 1851–1900). A korszakfogalmak használata és a fejlődéskonceptió alkalmazása helyett sok esetben célszerűbb lenne mozgásokról és folyamatokról beszélni.
6. A kötet szerkezete lehetőleg tükrözze az új kutatások tanulságait, az irodalomról és az irodalomfogalmakról alkotott képben bekövetkezett hangsúlyeltolódásokat.
7. A kötet szerkezete megállapításában meggondolandónak tartom mindhárom kötet, illetőleg a köteteken belüli kisebb kronologikus egységek alapvetően két részre tagolását:

I. rész: időrendi áttekintés az átfogó folyamatok bemutatásával;

II. rész: kisesszék sorozata a legjelentősebb szerzőkről, kiemelkedő életművekről (a szerzők betűrendjében).

A két rész terjedelme megközelítőleg azonos legyen. Az I. rész további tagolásának egyik mérlegelendő lehetősége:

- a) keretek (irodalomelméleti, kritika- és intézménytörténeti összefüggések, „irodalmi gondolkodás”),
- b) műfajok és szövegtípusok,
- c) témák,
- d) formák (pl. nyelvi alakzatok, retorikai, poétikai eszközök, szerkezeti elemek, stílus).

Ez a szerkezet az egységes egész benyomását kelti, minden korszakra alkalmazható, s integrálja a magyar irodalomtudományban bekövetkezett szemléletváltások jelentős részét. Ugyanakkor kellően rugalmas és tág keretet biztosít a különféle speciális szempontok érvényesítésére. Az azonos témájú négy fejezet egybeolvasva – ideális esetben – kiadja a magyar irodalom teljes kritika-, műfaj-, tárgy- és formatörténetét, s a szakmabelinek feltárja a kutatás hiányosságait. A kötetek egységét tovább növeleli, ha az *előre- és hátrautalások rendszerét* következetesen beépítjük a tárgyalásba.

8. A *bibliográfiai apparátust* javaslom elkülönítve, a kötetek végén elhelyezni, és fejezetenként (bemutatott szerzőnként), azon belül szövegekre és szakirodalomra tagolni. Néhány, az adott időszakra speciálisan jellemző, fontos témakör kiegészítő bibliográfiát kaphat.
9. A vállalkozás egységes arculatának kialakítását segítheti a *szintetizáló képességről* tanúságot tett intézeti kollégák és gondosan kiválasztott, *megbízható*, az alapelvekkel azonosulni tudó külső munkatársak felkérése. Indokolt esetben kívánatosnak tartom a *határon túli kutatóműhelyek* kiemelkedő tagjainak bevonását.
10. A munka megkezdése előtt készüljön egy *útmutató füzet* a munkatársaknak a koncepció és kötet szerkezet bemutatásával, a megírandó fejezetekre vonatkozó tartalmi, formai és technikai kívánalmak, a megvitatott és jóváhagyott előzetes tartalomjegyzék, valamint a tervezett hozzávetőleges terjedelmi adatok rögzítésével. Egy ilyen összeállítás jelentősen megkönnyíti nemcsak a szerzők, hanem a korszakszerkesztők, kötet szerkesztők és a főszerkesztő munkáját.

A 18. századot érintő javaslatok

1. Fontosnak tartom a 18. századi irodalmi jelenségek *sokféleségének és ellentmondásainak*, az egymástól jelentősen eltérő, egy időben zajló modernizációs folyamatoknak és az irodalmi-kulturális kiegyenlítődési tendenciáknak a kellő figyelembevételét, a *felvilágosodás koncepciójának újragondolását*, fogalmi, tartalmi, tér- és időbeli differenciálását. A „felvilágosodás” fogalma nem működtethető tovább szintetizáló narratív szervezőelvként.
2. Javaslom a többértelmű, egymással gyakran ellentétes törekvéseket jelölő, *ideológiai töltésű fogalmak és konstrukciók* körültekintő használatát, belső tagolását,

illetőleg mellőzését (pl. szekularizáció, nemzetietlen kor, népiesség). Ezek a fogalmak rendszerint maguk is részei a folyamatoknak, melyek leírására létrehozták őket. A *korabeli fogalomkészlet* használata kellően reflektáltan, a fogalmak mai analitikus értékének figyelembevételével történjen.

3. Végérvényesen szakítanunk kell a 18. századi „*kétféle* (nemzeti–nemzetietlen; a barokk vallásosságot, illetve a felvilágosodást képviselő) *magyar irodalom*” fel fogásával.
4. 1772-t ne tekintsük korszakhatárnak, s *azonos módon*, azonos szemlélettel tárgyaljuk az 1772 előtti és utáni jelenségeket.
5. A *magyar nyelvűség* 18. századi története, a magyar nyelv helyzetének megváltozása rendkívül összetett, árnyalt megítélést és bemutatást kívánó feladat; a *nyelvújítási mozgalmak* és a felvilágosodás ideológiájának viszonya is nagy körültekintéssel kezelendő.
6. Fontosnak tartom a „*nemzeti irodalom*”-*koncepció* 18. századi gyökereinek, nemzetközi összefüggéseinek és a nemzeti mozgalomhoz fűződő összetett kapcsolatának részletes bemutatását.
7. Kellő súllyal legyenek jelen a magyarországi *nem magyar nyelvű irodalmak* és a magyar irodalom ezekkel kimutatható kölcsönhatásai.
8. Fordítsunk kellő figyelmet a *latinból* a magyar nyelvű irodalomba átvezető műfaji, retorikai hagyományokra, a *közérdekű és a populáris közlésformákra*, valamint a században különösen kedvelt *nem fikciós didaktikus műfajokra*.
9. Fontos lenne minél pontosabban bemutatni a „*szép autonómiájának*” 18. századi keletkezési folyamatát és alakulástörténetét, továbbá G. F. Meier, Sulzer, Baumgarten és mások *esztétika-konceptiójának* magyarországi térhódítását.
10. Szauder József figyelmeztetése nyomán fordítsunk megkülönböztetett figyelmet a vallási-teológiai keretben megjelenő *filozófiai eszméramlatok* irodalmi vonatkozásaira, a régi és az új eszmék között *átvezető folyamatokra*, a retorikai műfajok terén végbement *paradigmaváltásra* és a különböző műfajok, eszme-, ízlés- és stílusáramlatok *állandó keveredésére*.